

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОСТІ, ПРАВА І БЕЗПЕКИ

Т.О. БРИНЬ

Секретаріат Конституційного Суду України

УДК 341.231.4(477)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ - ОСНОВА ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА¹

Проаналізована достатність використання правового потенціалу Конституції України та її можливості щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Проблема прав людини та громадянина є найактуальнішою у національному праві майже усіх країн світу. Інститут прав людини і громадянина закріплює свободу народу та кожної людини від свавілля державної влади і є серцевиною конституційного ладу. Саме права та свободи людини і громадянина, закріплені в нормах права, створюють у своїй єдності правовий статус особи, тому мета статті міститься у спробі автора проаналізувати, наскільки достатньо використовується правовий потенціал Конституції та її можливості щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, підвищення її ролі в житті держави і громадянина. До новизни роботи слід віднести ставлення автора до Основного Закону та права як основоположного засобу утвердження реальної демократії, розвитку держави, підвищення її авторитету та підсилення гарантій реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Звідси, ми погоджуємося з О.І. Кушніренко і Т.М. Слінько, які вважають, що Конституція України розмежовує основні права та свободи на права і свободи людини і громадянина, а такий підхід не є традиційним для нашого конституційного законодавства, визнаючи розмежування між правами людини і громадянина, Основний закон тим самим відновив ті загальнолюдські цінності, які були проголошені у Декларації незалежності 1776 р.

Біль про права 1799 р. (США), Декларації прав людини і громадянина 1789 р. (Франція), другий розділ Конституції України "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" – усіма статтями послідовно розмежовують права та свободи за заданим принципом [1, с.4].

В умовах побудови України як демократичної правової соціальної держави, прийняття її Конституції, особливого

значення набуває гарантоване забезпечення прав особистості як вільного члена громадянського суспільства.

Соціально-економічний і науково-технічний розвиток України пов'язаний з вирішенням проблем будівництва державності і зміцнення правопорядку. Держава повинна забезпечити громадський порядок і законність, без чого неможливі ніякі прогресивні зміни. "Забезпечення правопорядку повинно здійснюватись підвищенням свідомості людей, культури, поведінки, забезпеченням пристойних соціальних і матеріальних умов життя, правовим вихованням, а коли мети цим не досягнуто, то і силою адміністративного впливу [2, с.13].

Зараз в Україні здійснюються великі зміни у різних сферах життя народу і держави: розвивається і зміцнюється правова система; Верховною Радою прийнято значну кількість законів та постанов, що стосуються основ державотворення, проблем економічного і соціально-культурного розвитку, боротьби зі злочинністю, оборони і національної безпеки, інших питань внутрішнього життя і зовнішньої політики. Але, з прийняттям Конституції, норми якої є нормами прямої дії, ще належить зробити багато щодо громадського порядку та адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадянина і особи. Громадський контроль в соціально-правовому аспекті можна розглядати як систему громадських відносин, формування та розвиток яких сприяє підтримці громадського та особистого спокою, забезпеченню у взаємовідносинах людей їх особистої та матеріальної недоторканості, честі і гідності, необхідних умов для здійснення громадянами політичних свобод, прав та обов'язків для суспільно корисної діяльності та відпочинку [2]. Громадська безпека, як соціально-правова категорія, є об'єктом правового регулювання.

В ст.3 Конституції записано: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнача-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Ольховський Б.І. (НЮАУ).

ються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави" [3].

Громадський порядок і безпека мають розглядатися не як широка категорія, що охоплюють всю систему громадських відносин, а як більш вузькі поняття, пов'язані з відносинами в сфері адміністративно-політичної діяльності та побуту.

На нашу думку, поняття громадської безпеки слід розглядати як відносини, що регулюються і нормами права, і нормами не правового характеру. В правовій державі, безперечно, перевага має бути віддана правопорядку та його охороні, а законність і є реалізація свободи людини, змодельована в нормах права. Передбачені Конституцією різноманітні соціально-економічні, політичні та особисті права, свободи та обов'язки стають реальністю громадського життя лише в режимі діючого закону, інакше вони залишаються тільки намірами законодавчої влади. Правопорядок і безпека - це результат дії законності, реалізованої свободи учасників правовідносин. Вільне, а не насильницьке втілення в життя прав, свобод та обов'язків людей забезпечує демократичний спосіб життя, характеризує суспільство як суспільство правопорядку, а саме: в діях держави здійснюється принцип розподілу влади; в громадському житті реально забезпечується справедливості, гуманізм, рівність всіх перед законом та інші принципи права; інтереси суб'єктів права мають знаходитися під надійною охороною держави; держава відповідає перед своїми громадянами за порушення їх законних інтересів; громадяни, в свою чергу, несуть відповідальність перед державою за скоєні правопорушення.

Всі ці фактори разом створюють правову основу реальної демократії, концентрують в собі усі позитивні властивості правового регулювання суспільних відносин, створюють громадський правопорядок і безпеку [4, с.353].

Правова охорона громадського порядку і безпеки пов'язана з наявністю комплексу правових норм, що створюють необхідну базу для підтримки відповідного правопорядку та безпеки. Ці норми регулюють у сфері управлінської діяльності всю сукупність зовнішніх і внутрішньоорганізаційних взаємозв'язків. В зовнішній сфері вони встановлюють правові вимоги щодо поведінки людей та міри відповідальності за їх невиконання. У внутрішньоорганізаційних відносинах ними встановлюються завдання і компетенція відповідних органів і організацій, їх структурних підрозділів, а також обов'язки і права посадових осіб, форми та методи їх діяльності. Правова охорона громадської безпеки і порядку базується на правовому вихованні громадян, роз'ясненні їм обов'язків та прав щодо діючого законодавства, формуванні свідомого та сумлінного ставлення до законів.

В практиці використання адміністративного законодавства при проведенні громадсько-політичних заходів з масовою участю громадян, наприкладі м. Києва, переважну частину складають притягнення до адміністративної відповідальності за злісну непокору працівникам міліції та порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій.

Загрозою суспільної безпеки є масові заворушення - особливо небезпечні злочини, засоби учинення яких спрямовані на підірвання основ законності та правопорядку держави.

Від того, який зміст вкладається в поняття "громадсь-

кий порядок" та "громадська безпека" в певній мірі залежить ефективність боротьби за їх підтримку у суспільстві. Можливо, що громадську безпеку слід розглядати як систему суспільних відносин, які регулюються нормами права та іншими суспільними нормами для забезпечення життя, здоров'я, прав і законних інтересів громадян, стійкого спокою населення, поваги до громадської моральності, до честі та гідності громадян. Безпека особи і майна є головною метою існування держави. Основні засоби забезпечення громадської безпеки - судове переслідування та діяльність правоохоронних органів у формах обмеження особистої волі та майнових прав, покарання за адміністративні правопорушення. Ці заходи за характером впливу поділяються на спонукальні та примусові. Саме законодавство у сфері громадської безпеки становить досить суттєвий арсенал правових засобів.

На конституційному, законодавчому, нормативному, інструктивному та фактичному рівнях, на жаль, існують чимало хибних, суперечливих положень, прогалин, недоробок. Громадська безпека не можлива без гарантій захисту суб'єктивних прав громадян, як міри можливої поведінки, що надана законом особі з метою задоволення її законних прав та інтересів.

На нашу думку, в сучасних умовах доцільно зміцнювати основні гарантії та вдосконалювати механізм захисту основних прав і свобод людини та громадянина, що залежить від рівня розвитку правових інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу матеріальних благ, ступеня суспільної злагоди, рівня загального і правового виховання і культури населення, правотворчої атмосфери в суспільстві, наявності реальної, писаної, жорсткої конституції, надійного законодавчого забезпечення користування правами та свободами, закріплення в конституції основних прав і свобод людини, що відповідають міжнародним стандартам, наявності незалежної судової влади у вигляді суддів загальної і спеціальної юрисдикції і т.п.

Конституція України накладає на державу обов'язок щодо захисту і дотримання прав людини і громадянина. В реалізації цієї важливої функції беруть участь усі гілки влади, але центральне місце у цьому правозахисному механізмі відводиться судовій системі. Судовий захист може стати повним і ефективним лише за умови дійсно незалежної судової влади і реальної незалежності суддів. Згідно зі ст.55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в судовому порядку рішень, дій, або бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, службових чи посадових осіб. Кожен громадянин може вирішити спір не тільки з будь-якою юридичною чи фізичною особою, але й з державою.

Це надзвичайно важлива конституційна норма, яка надійно захищатиме законні права, свободи та інтереси громадян. При цьому важливо, що норми конституції мають пряму дію. Отже, у випадках коли інші нормативні акти не захищають певне право громадянина, суд зобов'язаний вирішити справу на підставі відповідної статті конституції. Поклавши на суди обов'язок захищати права та свободи людини і громадянина, Конституція України піднесла статус суду на принципово новий рівень. У ній чітко визначені межі повноважень кожної складової частини державної влади, при цьому здійснення правосуддя віднесено виключно до компетенції суддів України, юрисдикцію яких поширено на всі правовідносини, що виникають у державі. Підвищення ролі судової влади в державі та її значення для стабілізації можливе лише в

умовах забезпечення реального права кожного громадянина на незалежний і неупереджений суд, що властиво правовій державі. Верховенство закону і режим законності – необхідні та досить важливі моменти становлення правової держави. Соціальна цінність судової влади може бути визначена шляхом встановлення її користі для суспільного розвитку. Цінність судової влади взагалі, а в правовій державі особливо, міститься, насамперед, в її найважливішому соціальному призначенні – бути арбітром в правових конфліктах. В демократичній, правовій державі беззаперечно твердження про те, що остаточно вирішувати правовий спір, правовий конфлікт має лише єдиний орган – судова влада.

Сьогодні громадяни мають право звертатися в несудові органи за захистом своїх прав і свобод з найрізноманітніших питань. Законодавство надає можливість громадянам у необхідних випадках звертатися за захистом своїх прав і свобод, насамперед, в органи державної влади і управління, місцевого самоврядування, до голів населених пунктів, прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також Президента України як гаранта забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Несудовий порядок оскарження і захисту своїх порушених прав і свобод менш ефективний, ніж судовий контроль [5]. Адміністративний порядок розгляду скарг та інших звернень громадян, як правозахисний механізм, об'єктивно необхідний, причому він ні в якому разі не може принизити значення судового захисту прав і свобод, людина сама може вибрати собі судовий чи несудовий спосіб розгляду її правового спору з державним органом. Оскарження тих чи інших рішень або дій чи бездіяльності в адміністративному порядку не закриває шлях до судового оскарження протиправних рішень органів державної влади та посадових осіб. Ю.С. Шемшученко справедливо зауважує, що “у пошуках правди наші співвітчизники нерідко вимушені

роками ходити від “Понтія до Пілата” – від однієї державної інституції до іншої. Бюрократизм чиновників, традиційна судова тяганина, зростаюча вартість адвокатських та інших правових послуг часто створюють неперервні перешкоди для громадян щодо захисту формально наданих їм Конституцією прав і свобод [6, с.93].

Потенціал чинної Конституції України ще не в повну силу використовується для кардинального становлення, удосконалення та оновлення суспільних відносин в усіх сферах життя. Демократія і політична практика зумовлюють необхідність надати особливе значення механізму забезпечення прав і свобод особи, їх загальним і юридичним гарантіям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кушніренко О.Г., Слинко Т.М. Права і свободи людини і громадянина. –Харків: Факт, 2001. –440 с.
2. Бандурка О.М. Роль адміністративного законодавства в зміцненні правопорядку // Проблеми охорони громадського порядку і вдосконалення законодавства: Матеріали наук.-практ. конф.; 30.11-1.12.1993 р. –Харків, 1994. –С.13-18.
3. Конституція України. -Х.: Консум, 1996.
4. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. -М., 1996.
5. Марочкин Н.Е. Судебная власть как социальная ценность // Конституція України – основа модернізації держави і суспільства: Матеріали наук. конф. –Харків: Право, 2001. –С.336-338.
6. Шемшученко Ю.М. Конституція України і права людини // Там же. –С.92-95.

Надійшла до редколегії 10.01.2005

БРЫНЬ Т.А. КОНСТИТУЦИЯ УКРАИНЫ - ОСНОВА ГАРАНТИРОВАНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

Проанализирована достаточность использования правового потенциала Конституции Украины и ее возможности по обеспечению прав и свобод человека и гражданина.

BRYN' T.A. UKRAINE CONSTITUTION - A BASIS WARRANTING OF RIGHTS AND FREEDOM OF PERSON AND CITIZEN

Sufficiency of use of legal potential of the Constitution of Ukraine and its opportunity on maintenance of rights and freedom of the person and the citizen is analyzed.

УДК 35.078:351.74(477)

В.С. ГУСЛАВСЬКИЙ, канд. юрид. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СПІВРОБІТНИЦТВОМ ОВС УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ КРАЇН СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ¹

Розглянуті методологічні засади управління співробітництвом країн СНД у правоохоронній сфері.

Україна та інші країни-учасниці Співдружності Неза-

лежних Держав (далі - СНД) зробили демократичний вибір і прагнуть знайти належне місце у світовому співтоваристві. Досить складною залишається ситуація по бороть-

¹ Друкується в авторській редакції.